

загальні правила, інші уточнюють конкретні деталі регулювання суспільних відносин із метою переведення абстрактного змісту юридичних норм, що регулюють права та свободи людини, на більш конкретний рівень за допомогою логічних операцій обмеження обсягу вміщених у цих нормах понять.

Використані джерела

1. Поленина С. В. Качество закона и эффективность законодательства / С. В. Поленина. – М. : Изд-во ИГиП РАН, 1993. – 56 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/254k/96-вр>
3. Эбзеев Б. С. Толкование Конституции Конституционным Судом Российской Федерации: теоретические и практические проблемы / Б. С. Эбзеев // Государство и право. – 1998. – № 5. – С. 5–12.
4. Сенякин И. Н. Конкретизация как форма проявления принципа федерализма российского законодательства / И. Н. Сенякин // Конкретизация законодательства как технико-юридический прием нормотворческой, интерпретационной, правоприменительной практики : материалы Междунар. симпозиума (г. Геленджик, 27–28 сентября 2007 г.). – Н. Новгород : Нижегород. акад. МВД России, 2008. – С. 162–172.
5. Недбайло П. О. До питання про деталізацію і конкретизацію соціалістичних правових норм / П. О. Недбайло // Питання теорії і практики радянського права. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – Вип. 4. – С. 171–176.
6. Лазарев В. В. Эффективность правоприменительных актов (вопросы теории) / В. В. Лазарев. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1975. – 206 с.
7. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов / под ред. А. С. Пиголкина. – М. : Городец, 2003. – 544 с.
8. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права : учеб. пособие : в 2 т. / Г. Ф. Шершеневич – по изданию 1910–1912 г. – М. : Юридический колледж МГУ, 1995. – Т. 2. – Вып. 2-4. – 362 с.

Андрущакевич Ю. В. Конкретизація правових норм як гарантія прав і свобод людини

У статті досліджується необхідність конкретизації правових норм як гарантії прав і свобод людини. Визначаються межі та критерії конкретизації правових норм як засобу гарантії прав і свобод людини.

Ключові слова: конкретизація правових норм, право, права та свободи людини.

Андрущакевич Ю. В. Конкретизация правовых норм как гарантия прав и свобод человека

В статье исследуется сущность конкретизации правовых норм как гарантии прав и свобод человека. Даются критерии необходимости конкретизации норм права, как гарантии прав и свобод человека.

Ключевые слова: конкретизация, право, права и свободы человека.

Andrushchakevych Yu. Concretization of legal norms as a guarantee of human rights

In this article investigate the nature concretization, as an important aspect of as a guarantee of human rights. Some criteria for appropriate specification of the law.

Key words: concretization, law, human rights.

УДК 347.1

*Валерія Констянтинівна Антошкіна,
доцент кафедри економіки та управління
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
кандидат юридичних наук*

ГНОСЕОЛОГІЧНА ПРИРОДА ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Тлумачення норм права передусім пов'язано як з об'єктивними, так і суб'єктивними факторами соціальної дійсності, зокрема виявленням об'єктивного характеру категорій і понять цивільного права як предмета наукового пізнання і діяльності. Правильне розуміння об'єктивних і суб'єктивних явищ у праві, з'ясування діалектичної взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів, що обумовлюють інтерпретацію права, дасть змогу сформувати більш повну і, головне, правильну картину правової реальності. Ці аспекти обумовлюють актуальність тематики дослідження.

Гносеологічна природа тлумачення висвітлена у працях таких учених, як С. Алексєєв, С. Бошно, А. Гермашев, В. Годик, О. Николайчук, Ю. Тодика, З. Юдін та ін.

Спроби визначення загальних правил юридичної герменевтики почалися ще в дореволюційний період у працях К. Анненкова, Е. Васильовського, А. Завадського, М. Капустіна, Л. Петражицького, Г. Шершеневича та ін. Під час революційних подій питання юридичної герменевтики втратили своє наукове і практичне значення. У радянський період юридична герменевтика як комплекс розуміння, тлумачення і застосування правових текстів не розглядалася і навіть заперечувалася. На сучасному етапі юридична герменевтика – це напрям правознавства, що нещодавно почав розвиватися.

Деякі автори навіть отожднюють тлумачення і герменевтику. Наприклад, В. Томін під герменевтикою розуміє термін, що означає мистецтво роз'яснення, аналіз тексту [1, с. 59]. При цьому він наводить його як термін, що позначає схожий із тлумаченням процес.

Герменевтика у широкому сенсі означає вчення про принципи інтерпретації, суть якого полягає у розумінні тексту, у з'ясуванні мети його написання. Юридична герменевтика вирішує проблему інтерпретації глибинної семантики тексту, яка утворює справжній об'єкт розуміння.

С. Алексєєв під герменевтикою пропонує розуміти науку і мистецтво тлумачення юридичних термінів і понять, вершину юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності [2, с. 480].

Щодо структури юридичної герменевтики думки вчених розділилися на два підходи.

Перша група виокремлює два елементи:

- 1) розуміння – безпосереднє досягнення сенсу, захоплююче всі душевні структури людини;
- 2) тлумачення – завжди має дискурсивний характер і пов'язане з маніпулюванням сенсами [3].

Друга група у структурі юридичної герменевтики виокремлює три елементи: розуміння, тлумачення і застосування [4; 5].

На нашу думку, правильною є структура, яку пропонує друга група авторів.

У межах герменевтики вироблено герменевтичні базиси, які активно застосовує цивілістична наука у процесі тлумачення правових норм (рис. 1).

Рис. 1. Герменевтичні базиси, які застосовуються цивілістичною наукою у процесі тлумачення правових норм*.

На сучасному етапі значно зростає роль герменевтики в процесі інтерпретації цивільно-правових норм. Це передусім обґрунтовано тим, що герменевтичний підхід дає змогу вирішити багато спірних положень у процесі тлумачення, більш змістовно встановити його місце і роль у правовій системі та визначити основні компоненти інтерпретаційної практики. При цьому герменевтична наука дає можливість проникати не тільки в зовнішній (об'єктивний), а й у суб'єктивний світ, здійснюючи тлумачення з урахуванням позицій інтерпретатора й індивідуальних особливостей мови автора, що характеризує її гносеологічний характер.

Досліджуючи наведені особливості, Р. Скіндер зазначає, що «право за своєю суттю завжди об'єктивно-суб'єктивне» [7, с. 12]. Зазначене дає змогу говорити про те, що в тлумаченні норм цивільного права з'єднуються воедино два взаємопов'язаних моменти: об'єктивний і суб'єктивний.

З цього приводу справедливим є висловлення В. Годика, який вважає, що тлумачення у найзагальнішому сенсі є процесом пізнання, тобто спочатку включає гносеологічний аспект. Пильна увага до тлумачення тексту в сучасній філософії робить її особливо актуальною для юридичного тлумачення. Оскільки норми права, за рідкісним винятком, представляють ті або інші тексти, то юридичне тлумачення є одним із видів тлумачення текстів взагалі [8, с. 16].

Ю. Тодика акцентує увагу на філософських основах тлумачення [9]. Так, гносеологічний аспект тлумачення правових норм, на його думку, передбачає аналіз ролі для інтерпретаційної діяльності таких філософських категорій, як одиничне, загальне й особливе, сутність і явище, мета і засоби, структура і система, зв'язок, зміст і форма, теорія і практика тощо. Він вважає, що філософські категорії допомагають проаналізувати структуру правотлумачної діяльності, побачити усі наявні взаємозв'язки, можливі тенденції розвитку.

* Складено автором на підставі: [6, с. 37].

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКОГО ВИМІРУ

Філософсько-методологічною основою тлумачення як різновиду пізнання, мислення є теорія відображення, щодо якої слушно зазначає А. Черданцев, що вона необхідна для характеристики тлумачення як процесу відображення, пізнання об'єктивної реальності, норм права [10].

З урахуванням вказаних положень теорії відображення, процес тлумачення норм права можна визначити як процес мислення, який має такі основні властивості (рис. 2).

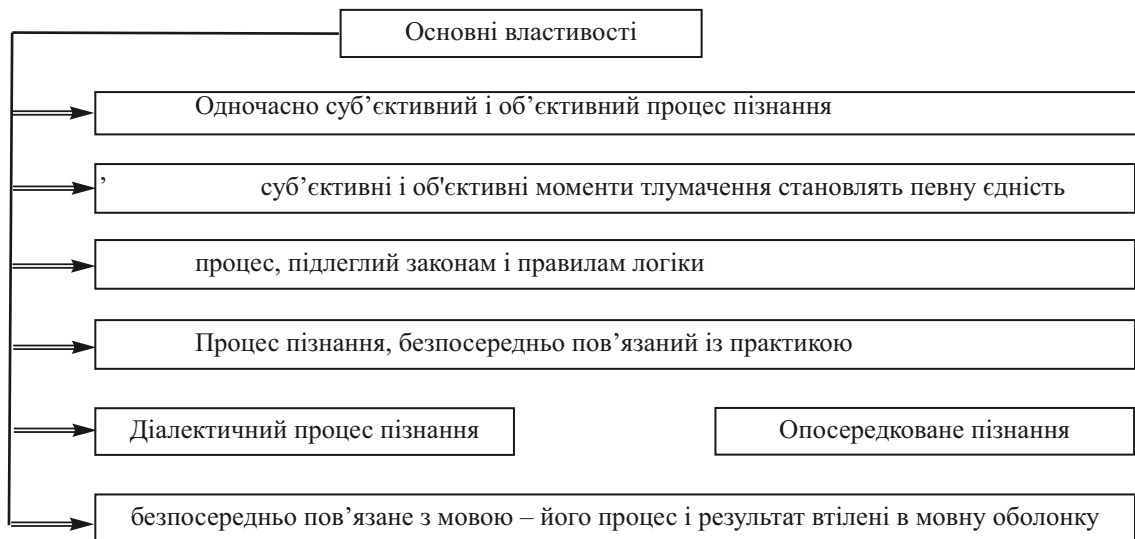

Рис. 2. Основні властивості процесу тлумачення цивільно-правових норм як процесу мислення*

Цивілістика як наука відображає об'єкт пізнання ідеально, абстрактно, в системі узагальнюючих понять і категорій. У зв'язку з цим належна теоретична розробка і збагачення понятійного апарату науки цивільного права повинно спиратися на непросту систему взаємопов'язаних понять. Оскільки саме від логічної ясності правових понять, а також і від їх узгодженої системи залежить ефективність всього механізму цивільно-правового регулювання. Тому точне оперування поняттями, термінами, чітке визначення їхнього змісту та обсягу має комплексне теоретико-практичне значення.

У філософії суб'єкти й об'єкти є основними елементами в структурах теоретичного і практичного пізнання. Останнє в гносеології представляється як взаємодія суб'єкта (того, хто пізнає) та об'єкта (того, що пізнається).

Існують різні філософські традиції, навчання і школи про розуміння суті суб'єктно-об'єктних відносин. У переважній більшості теорій пізнання визначається як активний процес, здійснюваний діяльним суб'єктом, що саморозвивається. Слід зазначити, що людина усвідомлює себе суб'єктом, що пізнає, але, осягаючи закономірності об'єктивного світу, вона одночасно контролює цей процес, хоча і не цілком. Суб'єкт зберігає своє самостійне значення, тільки залишаючись активною істотою, що пізнає усю сукупність правил, законів, закономірностей дії тієї або іншої системи.

На думку З. Юдіна, «основна проблематика юридичної герменевтики перебуває у конфлікті інтерпретацій суб'єктів, які видають і застосовують правові нормативи, оскільки суб'єкти, що видають, прагнуть до максимальної однозначності тексту, розрахованого на невизначену кількість неперсоніфікованих суб'єктів, тоді як суб'єкти, що застосовують, навпаки, прагнуть до інтерпретації правового тексту на свою користь» [11, с. 10].

Як слушно зазначає Я. Вольфовська, відведення об'єкту в гносеології виключно пасивної ролі є незовсім правильним. Він також має активність з метою зберегти себе як самостійне і незалежне явище і багато в чому впливає на процес пізнання й практичного перетворення. Об'єкт несе в собі усі смислові зв'язки, усі тенденції розвитку, майбутні трансформації тощо. Він визначає до певної міри напрям пошуків суб'єкта, його особливості і сам характер пізнання.

Автор стверджує, що специфіка того або іншого об'єкта, мети його створення, місце в системі правових актів, якщо йдеться про тлумачення актів-документів, і роль у механізмі правового регулювання визначають і тип відповідного суб'єкта, й обсяг повноважень, що надаються суб'єктові, і характер технології тлумачення, і рішення, що приймаються ним, і форми відповідних актів.

* Складено автором на основі видання «Тлумачення права і договору» (розділ 6) [10].

Ми підтримуємо пропозицію Я. Вольфовської щодо розмежування при дослідженні проблем взаємодії суб'єкта й об'єкта офіційної інтерпретації поняття «суб'єкт» й «учасник тлумачення». Адже правильним є твердження, що тільки суб'єкт має право в межах своєї компетенції винести обов'язкову правороз'яснюючу ухвалу, яка закріплюється у спеціальному офіційному акті. Інші особи (сторони, експерти тощо у цивільному праві), сприяючі суб'єктам в осмисленні, оцінці правових явищ і в подальшій аргументації висновків, що містяться у рішеннях, які приймаються, є учасниками інтерпретаційної практики [12, с. 59].

Отже, тлумачення норм цивільного права являє собою складне, комплексне явище. Його можна розглядати в двох аспектах:

- з'ясування змісту норми і його пояснення, тобто процес мислення особи, що вивчає правову норму;
- роз'яснення змісту цивільно-правової норми.

Простежити співвідношення з'ясування, роз'яснення та акту тлумачення як основних елементів поняття «тлумачення» у цивільному праві можна ґрунтуючись на взаємному зв'язку філософських категорій «зміст» і «форма». З цих позицій діяльність, пов'язана з інтерпретацією норм права, являє собою органічну єдність діяльності зі встановлення змісту і форми правових явищ (динамічна її сторона) і правового досвіду, соціально-правової пам'яті (статичний компонент). Зазначений аспект вказує на найкорисніші та стабільні фрагменти інтерпретаційної діяльності в праві [13, с. 110; 14].

При цьому з'ясування і роз'яснення, тобто безпосередня інтелектуально-вольова пізнавальна діяльність та процес її об'єктивізації зовні, виступають у вигляді специфічного змісту наукового поняття «тлумачення». Водночас акт тлумачення – це форма, у межах якої пізнається і пояснюється сенс цивільно-правових норм. У філософській літературі зазначається, що у явищах, які відносяться до сфери свідомості, форма служить виразом змісту. Діалектика взаємин змісту і форми полягає в їх взаємній зумовленості, переходах одне в одного при провідному становищі змісту. Форма не має права на існування, якщо вона не виражає певний зміст. Отже, акт тлумачення норми в цивільному праві – це специфічний спосіб вираження пізнавальної діяльності, що складається у системному з'ясуванні й роз'ясненні цивільно-правових норм.

Тлумачення права як вид пізнавальної діяльності, безумовно, має гносеологічний аспект. Йдеться про способи з'ясування і роз'яснення нормативно-правових актів різними суб'єктами цивільного права, застосування сучасного методологічного інструментарію для правильної інтерпретації цивільно-правових норм. При цьому інтерпретації може підлягати не тільки чинне законодавство, а й нечинне, що відіграло свою роль у становленні відповідних цивільно-правових норм і цивільних інститутів.

Гносеологічний аспект тлумачення цивільно-правових норм передбачає аналіз ролі для інтерпретаційної діяльності таких філософських категорій як, одиничне, загальне й особливе, сутність і явище, мета і засоби, структура і система, зв'язок, зміст і форма, теорія і практика тощо. Філософські категорії допомагають проаналізувати структуру правотлумачної діяльності, побачити усі наявні взаємозв'язки, можливі тенденції розвитку.

Тлумачення цивільно-правових приписів – важливий вид юридичної діяльності, що має специфіку, закономірності розвитку, свої цілі і завдання. Тлумачення правових актів – важливий аспект пізнання права. Ті закономірності, яким підкоряється тлумачення нормативно-правових актів, є відображенням загальнофілософських закономірностей пізнання дійсності взагалі. Тому до проблеми тлумачення застосовні основні положення і висновки теорії пізнання.

Усе пізнання права, як слушно зазначає А. Піголкін, – це велика проблема, що охоплює вивчення походження, сутності і шляхів розвитку права різних соціально-економічних формацій, походження і сутності окремих цивільно-правових актів і норм цивільного права, їх ролі в регулюванні цивільних відносин, питань удосконалення законодавства загалом й окремих його інститутів зокрема. Тлумачення нормативних актів у галузі цивільного права – це та частина пізнання цивільного права, метою якої є найбільш правильне і доцільне застосування правових норм до конкретних життєвих ситуацій*.

У гносеологічному аспекті тлумачення можна охарактеризувати як опосередковане пізнання, оскільки норми права – це такий об'єкт, який неможливо встановити шляхом безпосереднього сприйняття за допомогою одних почуттів: їх не можна бачити, чути, відчувати тощо. Як образно висловився С. Алексеев, неможливо «потримати в руках» гіпотезу юридичної норми [16, с. 112]. Так, цивільно-правові норми не можна дослідити за допомогою яких-небудь приладів.

Норма цивільного права, будучи результатом узагальнення й абстракції, сама може бути об'єктом лише узагальненого, абстрактного пізнання, тобто мислення, яке відбувається у формі понять, суджень і висновків. Мислення – не лише узагальнене, а й опосередковане пізнання, процес, під час якого лю-

* Інтерпретовано автором до галузі цивільних правовідносин за джерелом: [15, с. 30–31].

дина зіставляє думки (поняття, судження), тобто міркує, робить висновок, з одних думок виводить інші, в яких міститься нове знання [17, с. 319].

У «Філософському енциклопедичному словнику» мислення розуміється як «внутрішнє активне прагнення опанувати своїми власними уявленнями, поняттями, спонуканнями почуттів і волі, спогадами, очікуваннями» [18, с. 280].

Н. Коркунов, зазначаючи про гносеологічний аспект тлумачення, вказує, що «насправді наукові узагальнення несуть зовсім підсумовувані лише копії дійсності. Усі наукові узагальнення несуть ідеальні побудови, що являють собою своєрідні комбінації отриманих шляхом аналізу загальних елементів наших уявлень. <...> Такий характер узагальнень є в усіх науках без винятку: будь-яка наука дає не копію дійсності, а ідеальну побудову» [19, с. 352].

У судовій та адміністративній практиці проблема тлумачення звужується до проблеми тлумачення права, яка з гносеологічного погляду пов'язана з процедурними роз'ясненнями правових норм [20, с. 7].

Таким чином, в існуючій юридичній практиці класифікація актів тлумачення права за структурними елементами норм й інтерпретаційних актів, присвячених роз'ясненню конкретних структурних елементів правових норм, містить набір правил, що дають змогу офіційному інтерпретатору логічно продовжити судження законодавця за допомогою залучення нових понять – визначень, методів порівнянь, протиставлень.

Можна стверджувати, що тлумачення як гносеологічна процедура несе в собі елемент нового розуміння чинного закону або ж розуміння його в зв'язку і стосовно конкретного юридичного факту, або групи фактів, із яких складається юридична практика.

Дослідження дає підстави трактувати тлумачення як гносеологічну процедуру, елемент юридичної герменевтики та продовження юридичної техніки. Недооцінка або ігнорування юридичної техніки та гносеологічних базисів у процесі тлумачення породжує колізії між цивільно-правовими нормами, помилкове розуміння норм та їх застосування на практиці, що в підсумку веде до дестабілізації правової цивілістичної системи загалом.

Сучасна цивілістика не розв'язала проблему тлумаченням правових норм, зокрема цивілістична герменевтика орієнтована переважно на лінгвістичний і логічний аналіз правового тексту, що не охоплює початковий і кінцевий етап мислення, а отже, не дає змогу ефективно здійснити тлумачення цивільно-правових норм. Отже, це питання становить подальший напрям наукових досліджень у галузі цивільного права.

Використані джерела

1. *Томин В. А.* Юридическая техника / В. А. Томин. – СПб., 2015.
2. *Алексеев С. С.* Общая теория права / С. С. Алексеев. – М.: Проспект, 2008.
3. *Малинова И. П.* Философия права и юридическая герменевтика : монография / И. П. Малинова. – М.: Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2014. – 176 с.
4. *Писаревский А. Е.* Юридическая герменевтика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Писаревский Алексей Евгеньевич. – Краснодар, 2004. – 32 с.
5. *Пычева О. В.* Герменевтика уголовного закона : дис. канд. юрид. наук / Пычева Оксана Викторовна. – М., 2006. – 193 с.
6. *Честнов И. Л.* Методология и методика юридического исследования / И. Л. Честнов. – СПб., 2004.
7. *Скиндерев Р. В.* Объективное и субъективное в праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Скиндерев Роман Владимирович. – Екатеринбург, 2006. – 27 с.
8. *Годик В. Е.* Толкование норм права в судебных решениях в Российской Федерации : дис. канд. юрид. наук / Годик Владимир Евгеньевич. – М., 2006. – 142 с.
9. *Тодыка Ю. Н.* Толкование конституции и законов Украины : монография / Ю. Н. Тодыка. – Харьков, 2003.
10. *Черданцев А. Ф.* Толкование права и договора / А. Ф. Черданцев. – М.: Юнити-Дана, 2003. – 381 с.
11. *Юдін З. М.* Тлумачення договору : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / Юдін Зореслав Михайлович. – Одеса, 2004.
12. *Вольфовская Я. С.* Объекты юридического толкования (проблемы теории и практики) : дис. канд. юрид. наук / Вольфовская Я. С. – Ярославль, 2007.
13. *Березовская Е. В.* Правотолкование и индивидуальное правовое регулирование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Березовская Е. В. – Казань, 2005.
14. *Вопленко Н. Н.* Акты толкования норм советского социалистического права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 710 «Теория и история государства и права» / Вопленко Н. Н. – Саратов, 1972. – 21 с.
15. *Пиголкин А. С.* Толкование нормативных актов в СССР / А. С. Пиголкин. – М., 1962.
16. *Алексеев С. С.* Объективное в праве / С. С. Алексеев // Правоведение. – 1971. – № 1.
17. *Кондаков Н. И.* Логический словарь / Н. И. Кондаков. – М., 1971.
18. *Философский энциклопедический словарь.* – М., 1998.
19. *Коркунов Н. М.* Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов. – СПб., 2003.
20. *Попова Л. Е.* Юридический дискурс как объект интерпретаций : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Попова Л. Е. – Краснодар, 2005.

Антошкіна В. К. Гносеологічна природа тлумачення цивільно-правових норм

Розглянуті базисні герменевтичні основи, які використовуються цивілістичною наукою. Досліджено філософсько-методологічні основи тлумачення як різновиду пізнання, а також основні властивості процесу тлумачення цивільно-правових норм як процесу мислення. Проаналізовано філософські традиції та підходи щодо розуміння суті суб'єктно-об'єктних відносин і гносеологічної природи тлумачення цивільно-правових норм. Визначено тлумачення норм цивільного права як складне, комплексне явище, яке слід розглядати в двох аспектах: з'ясування змісту норми і його пояснення та роз'яснення. Досліджено процес з'ясування і дослідження цивільно-правової норми в процесі інтерпретації з гносеологічного аспекту.

Ключові слова: тлумачення, норми права, цивільно-правові норми, гносеологічна природа, герменевтика, мислення.

Антошкіна В. К. Гносеологическая природа толкования гражданско-правовых норм

Рассмотрены базисные герменевтические основы, которые используются цивилистической наукой. Исследовано философско-методологические основы толкования как разновидности познания, а также основные свойства процесса толкования гражданско-правовых норм как процесса мышления. Проанализированы философские традиции и подходы к пониманию сути субъектно-объектных отношений и гносеологической природы толкования гражданско-правовых норм. Определено толкование норм гражданского права как сложное, комплексное явление, которое следует рассматривать в двух аспектах: выяснение содержания нормы и его объяснение и разъяснения. Исследован процесс выяснения и исследования гражданско-правовой нормы в процессе интерпретации с гносеологического аспекта.

Ключевые слова: толкование, нормы права, гражданско-правовые нормы, гносеологическая природа, герменевтика, мышление.

Antoshkina V. The epistemological nature of interpretation of civil law

Considers the basic hermeneutic framework, which are used civilico science. Investigated the philosophical and methodological foundations of the interpretation as a kind of knowledge, as well as the basic properties of the process of interpretation of civil law as a process of thinking. Analyzes philosophical traditions and approaches to understanding the essence of subject-object relations and the epistemological nature of interpretation of civil law. Defined interpretation of the norms of civil law as a complex phenomenon that should be considered in two aspects: clarification of the meaning of norms and its explanation and clarification. The process of finding out and study of the civil legal norms in the interpretation of the epistemological aspect.

Key words: interpretation, the rule of law, civil law norms, epistemological nature, hermeneutics, thinking, knowledge.

УДК 340

*Андрій Олегович Барчук,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ*

НАДЗВИЧАЙНІ ЗАКОНИ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Однією з необхідних умов розвитку та належного функціонування правової держави, громадянського суспільства є формування єдиної законодавчої бази, яка має забезпечити правову інформованість населення держави як за звичайних умов розвитку держави та різноманітних інституцій громадянського суспільства, так і за умови виникнення надзвичайних (кризових) ситуацій та обставин. Водночас наявність упорядкованої законодавчої бази є необхідною умовою для забезпечення узгодженості, несуперечності дії нормативно-правових актів держави. Системність законодавства зумовлюється ієрархічністю тих нормативно-правових актів, що становлять його зміст. Кожен із них характеризується власними особливостями, що зумовлено визначенням його місця у масиві існуючих нормативно-правових актів. Це стосується насамперед надзвичайних законодавчих актів, які, на наше переконання, характеризуються власними ознаками, що визначають їхнє особливе місце і роль у системі інших законодавчих актів.

Природа надзвичайних законів була предметом наукового аналізу таких учених, як Г. Дудка, А. Заць, О. Кириченко, М. Козюбра, І. Овчаренко, Н. Оніщенко, М. Панов, О. Петришин, С. Погребняк, В. Смородинський, О. Фомін, М. Цвік. Однак аналіз їхнього місця у системі чинного законодавства все ще залишається поза увагою науковців.

Метою публікації є з'ясування співвідношення надзвичайних законів з іншими нормативними актами вищої юридичної сили та визначення місця надзвичайних законів у системі законодавства України.

З огляду на відсутність нормативного визначення місця надзвичайних законів у системі нормативно-правових актів України спробуємо обґрунтувати це, беручи до уваги характеристики співвідношення загального і спеціального правового регулювання.

У сучасній юридичній науці існує значна кількість наукових поглядів щодо особливостей співвідношення норм загальної та спеціальної дії. Так, у загальній теорії держави і права це передбачає, що норми права поділяються не лише залежно від предмета правового регулювання, а й залежно від того, яку роль вони виконують у регулюванні суспільних відносин, яким способом їх регулюють [1, с. 44]. Продовжуючи цю думку, М. Байтін вважає, що загальні норми забезпечують реалізацію цілей правової